

- KORTTEINEN, M. (1992). *Kunnan kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- KOISTINEN P. (1999). *Työpolitiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- KOSKI L. (2004a). *Yksilöllisyyden moraalisuus koulutuspolitiikassa*. *Kasvatus*, 35, 64-75.
- KOSKI, L. (2004b). *Female Entrepreneurs in the Learning Society*. Teoksessa: R. Husemann & A. Heikkinen (toim.), *Governance and Marketisation in Vocational and Continuing Education* (s. 49-64). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- KOVALAINEN, A. (1993). *At the Margins of the Economy. Women's self-employment in Finland 1960-1990*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A9.
- KOVERO, S. (2004). "Puhdas, soveltava ja empiirinen". Ferdinand Tönniesin "erityisen sosiologian" järjestelmä – Mies, teoria ja tulkinnat. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 68.
- LEMPONEN, V. (1999). *Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta*, Sarja B: 18. Seinäjoki: Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- MUNRO, M. & MADIGAN, R. (1993). *Privacy in the Private Sphere*. *Housing Studies*, 8, 22-39.
- OGBOR, J. O. (2000). *Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideology-Critique of Entrepreneurial Studies*. *Journal of Management Studies*, 37, 605-635.
- PELTOMÄKI, P. (2004). *Maaseudun naisyrittäjyydessä tapahtuneet muutokset 1990-luvun Suomessa*. Raportissa: A. Asikainen & M. Komulainen: Yhdessä vahvat – Naisyrittäjyyttä Suomessa, Italiassa ja Virossa.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (1994)*. Helsinki: Opetushallitus.
- PUTNAM, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Toronto – Sydney – Singapore: Simon & Schuster.
- RANTALAIHO, L. (1994). *Sukupuolisopimus ja Suomen malli*. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio* (s. 9-30). Tampere: Vastapaino.
- RANUM, O. (2001). *Yksityiselämän turvapaikat*. Teoksessa: P. Aries, G. Duby & R. Chartier (toim.), *Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen* (s. 87-170). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo..
- RAY, C. (2001). *Culture Economics: a perspective on local rural development in Europe*. Newcastle: Centre for Rural Economy.
- SIRENI, M. (2002). *Tilansa tekijät: tutkimus emännyydestä ja maatilain naisten paikasta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- SORSA, R. & SAARINEN, J. (2003). *Kestävyys matkailun yritystoiminnassa: Kolin alueen matkailuyrittäjien suhtautuminen ympäristökysymyksiin. Alue ja ympäristö*, 32, 56-67.
- Tasa-arvotietopankki* <www.tasa-arvotietopankki> 3.5.2003
- TEDRE, S. (2003). *Naisyrittäjänä maalla kansallismaisemassa*. Teoksessa: A. Puhakka, M. Suutari & S. Tedre (toim.), *Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhla-kirja. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia N:o 11*, (s. 33-47). Joensuu: Joensuun yliopisto.
- TEDRE, S. (2004). *Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan. Inhomaterialistinen hoivatutkimusote*. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin* (s. 41-63). Tampere: Vastapaino.
- TEDRE, S. & PÖLLÄNEN, P. (2001). *Sosiaalialan hoivayritysten asema kunnassa. Tapausselvitys Pohjois-Karjalassa. Yhteiskuntapolitiikan raportteja N:o 8*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- TURUNEN, M. (2002). *Maallemuuttajat ja kantäväestö kohtaavat*. *Maaseudun Uusi Aika*, 8, 33-39.
- VARIS S. (2003). *Harvaanasutun maaseudun pitkäaikaistyöttömyys*. *Julkaisematon lisensiaattityö*, Joensuun yliopisto.
- WEBER, M. (1980). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.

Kirsi Hasanen
**Hoivaa ja liiketoimintaa?
 Tarinoita elannosta, etiikasta ja
 ammatillisuudesta**

Artikkelin tarkoituksena on tuoda esille naisten yrittäjyydelleen antamia sisältöjä ja merkityksiä. Tarkoituksenani on omaelämäkerrallista ja narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen koota käsitystä siitä, minkälaisia tarinoita kertojat tuottivat hoivayrittäjyydestä ja miten nämä tarinat kytkeytyivät palvelurakenteen ja alan muutoksiin. Tutkin, minkälaista kuvaa kertojat konstruoivat paitsi yrittäjyydestä myös itsestään yrittäjinä sekä tuomaan esille hoivayrittäjyyden erityispiirteet suhteessa yrittäjyyteen yleensä.

Johdanto

Hyvinvointipalvelujen rakenteeseen kuuluu nykyään monenlaisia toimijoita, vaikka julkisen sektorin laajuus saattaakin jättää muut vähemmälle huomiolle. Näyttää siltä, että olemme siirtymässä julkisvaltakeskeisestä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan, jossa järjestöt, vapaaehtoisuustyö, verkostot, perheet, yritykset ja yksilöt ottavat palveluntuotannosta entistä laajempaa vastuuta (Anttonen & Sipilä 2000). Yritystoiminnan kasvu sosiaalialalla onkin ollut nopeaa. 1990-luvun aikana yksityisten toimipaikkojen määrä jopa kolminkertaistui. Vuonna 2002 Suomessa oli 3018 yksityistä sosiaalialan toimintayksikköä, joista 1365 yksikköä oli yritysten ja itsenäisten ammatinharjoittajien ylläpitämiä. Tämä on 104 yksikköä enemmän kuin edellisenä vuonna. Hieman yli puolet yksityisistä sosiaalipalveluista on edelleen järjestöjen ja yhdistysten tuottamia. Eniten uusia yksityisiä yrityksiä on syntynyt asumispalveluihin, lasten päivähoitoon ja kotihoitoon, jälkimmäinen

pitää sisällään sekä kotipalvelun että kotisairaanhoidon. (Kauppinen & Niskanen 2003, 32-33.)

Yksiselitteistä syytä hoivayrittäjyyden kasvulle on vaikea löytää. Väestön ikääntyminen on usein esitetty palvelurakenteen keskeisimmäksi haasteeksi. Työttömyys, työttömyysuhka ja epävarmuus työn jatkuvuudesta on saattanut kannustaa yrittäjyyteen. Työttömyyden ohella hoivayrittäjyyden kasvun syitä on etsitty myös alalla tapahtuneista laadullisista muutoksista, kuten lisääntyneestä määräraikaisten työsuhteiden määrästä ja työtahdin kiristyminen julkisella sektorilla (Julkunen 2001). Myös asiakkaiden vaatimukset ja odotukset sosiaali- ja terveyspalveluilta ovat muuttuneet ja monipuolistuneet. (Rissanen & Sinkkonen 2004, 16.)

Palvelurakenteen muutosta koskevassa keskustelussa on alettu puhua hajauttamisesta ja osallistumisesta, palvelujen tilaajista ja tuottajista. Asiakkaat ovat myös muuttumassa palvelujen

kuluttajiksi. Kaiken kaikkiaan joustavuus, monipuolisuus ja yksilön valinnanvapaus ovat nousseet keskustelun keskiöön (esim. Södergård 1998). Poliittinen diskurssi hyvinvointipalvelujen monituottajuudesta on korostanut innovatiivista, dynaamista taloutta ja työpaikkojen luomista. Hyvinvointipalvelujen tuotteistaminen ja teknologian hyödyntäminen on nostettu tulevaisuuden tavoitteiksi.

Julkista ja yksityistä palvelusektoria koskeva tieto on sosiaalisesti rakentunut paitsi tiedon ja kokemuksen myös median rakentamien mielikuvien pohjalle (Vuori & Laamanen 2004, 202).¹ Julkisiin palveluihin on liitetty luotettavuus ja standardisuus, kun taas yksityisiin liitetään usein inhimillisuus ja lämpö tai vaihtoehtoisesti epäluotettavuus ja riiston mahdollisuus. Yksittäisen hoivayrittäjän kannalta julkinen ja poliittinen keskustelu vaikuttaa kuitenkin kannustavalta ja samanaikaisesti tietyltä osin maskuliiniselta. Kuinka paljon ja miltä osin esimerkiksi hoivaa voidaan tuottaa? Pohdinkin tässä artikkelissa minkälaista puhetta hoivayrittäjyydestä tuotetaan mikrotaasolla eli minkälaisia merkityksiä hoivayrittäjä itse antaa yrittäjyydelleen. Kysyn artikkelissani miten hoivayrittäjä tulee yrittäjälämäkerroissa esitetyksi ja miten tämä esitystapa suhteutuu vakiintuneisiin käsityksiin yrittäjyydestä ja yrittäjästä. Keskityn analyysissäni siihen kuinka kertojat tuottavat hoivayrittäjyyttä narratiivisten selontekojen kautta; miten hoiva ja liiketoiminta ymmärretään ja miten ne liitetään tarinaan.

Aineiston lukutapa

Aineistona on kuusi pirkanmaalaisen hoiva-alalla toimivan naisyrittäjän omaelämäkertaa,² jotka keräsin narratiivisen haastattelun keinoin (ks. Hyvärinen 1994, 48). Narratiivisessa haastattelussa päärooli aineiston tuottamisessa oli haas-

tateltavilla, tutkijan tehtäväksi jäi käydyin keskustelun täydentäminen ja syventäminen. Aloitin jokaisen haastattelun kysymyksillä yrittäjän iästä, perhetaustasta, koulutuksesta, työhistoriasta sekä yrityksen tarjoamista palveluista ja iästä. Taus-tatietokysymysten jälkeen pyysin haastateltavia kertomaan miten he olivat päätyneet hoivayrittäjiksi. Jätin haastateltavan päätettäväksi mistä tarinan kertominen ja keskustelu aloitettiin. Kokonaisuudessaan kaikki haastateluissa käsitellyt aihealueet olivat yrittäjien itsensä esille nostamia, joita pyrin haastattelun aikana syventämään tarkentavia kysymyksiä esittämällä, kuten: "mitä tarkoittit kun sanoit?" ja "tarkentaisitko sitä mihin aikaisemmin viittasit".

Tarkastelen yrittäjälämäkertoja asiasisältöjen ohella ajallisesti etenevinä kuvauksina kertojasta ja tämän elämästä yrittäjyyden näkökulmasta. Lähestyn tutkimusaineistoa näkökulmasta, jossa kertoja rakentaa omaa hoivayrittäjän identiteettiään käyttäen välineinään kulttuuriimme vakiintuneita tapoja kertoa itsestään (Hänninen 1999). Lähden analyysissäni siitä, että kulttuuri puhuu yksittäisten kertomusten läpi. Tarkastelen naisten kerrontaa yhteiskunnallisen puheena: kulttuurisena, ajalle ja paikalle ominaisena, kielellisenä tuotteena. (Gergen 1994.)

Pureudun analyysissäni siihen minkälaisia tarinoita ja merkityksiä kertojat tuottivat yrittäjyydestä ja yrittäjästä pääosin narratiivisin (Riessman 1993), mutta osin myös retorisin keinoin (Pelman 1996). Analysoin kertojan suhtautumista yrittäjyyteen (tarinatyyppiä) koko kertomuksen pohjalta. Käytin tarinatyyppien hahmottamisessa apuna William Labovin ja Joshua Waletzky (ref. Hyvärinen 1994, 58)³ kertomusten rakenteiden erittelyä, jonka avulla määrittelin yrittäjälämäkerroissa arvioinnin vaiheiksi ne kohdat, joissa kertojat kuvasivat yrittäjyyttä ratkaisuna vertaa-

malla sitä muihin vaihtoehtoihin ja punnitsemalla sen eri puolia. Sovelsin Matti Hyvärisen (emt., 55) ydinretoriikan käsitettä esittämään niitä erotte-luja ja vastakkainasetteluja, joilla kertojat käsitelivät tarinoissaan muutosta ja/tai pysyvyyttä, sekä tuottivat tarinaan jatkuvuutta eli juonta.⁴ Aineistosta erottamani tarinatyytit esimerkillis-tävät, kuinka nämä naiset ovat päätyneet yrittä-jiksi hoiva-alalle.

Hoivayrittäjien tarinatyytit

Analyysini tuloksena nimesin hoivayrittäjyydestä kertovat tarinat tyypeiltään *yrittäjyyteen elantona ja työnä, yrittäjyyteen ihanteena ja kurjuutena* sekä *yrittäjyyteen vaihtoehtona ja ammattina*. Kaiken kaikkiaan tarinatyypeissä ei ollut selkeitä eroja, koska kaikissa tarinoissa kuvattiin esimerkiksi itsenäistymistä, kun vastakohtana esitettiin palkkatyöhön liittyvä riippuvuus. Tein jaon kuitenkin sen pohjalta, kuinka yrittäjät tulkitsivat ja argumentoivat yrittäjyyttään kertomuksen kuluessa suhteessa omaan elämäntilanteeseensa. Lähtökohtaisesti jokainen tarina oli kuitenkin positiivinen tarina, yrittäjyydestä kerrottiin onnistuneena ratkaisuna.

Yrittäjyys elantona ja työnä tarinatyyppissä oli havaittavissa selvät yhteydet hyvinvointival-tion rakennetason muutoksiin. Näissä tarinois-sa naiset perustelivat hoivayrittäjyyttä vasta-uksena oman alan heikkoihin työllistymismah-dollisuuksiin. Työttömyys tai pelko työttömäksi jäämisestä nostettiin tarinoiden keskiöön. Per-inteisesti työttömyyttä on pidetty yrittäjyys-tutkimuksissa huonosti sopivana motiivina yrittäjyydelle, mutta juuri 1990-luvun laman seurauksena siitä tuli vakavasti otettava vaih-toehto elannon hankkimiselle myös sosiaali- ja terveysalalla (Kovalainen & Simonen 1996a). Kyse saattoi olla ns. pakkoyrittäjyydestä (Sink-konen & Kosola 2004, 36).

Elannon ja työn merkitystä korostavissa tarinoissa kuvattiin yrittäjyyteen työntäviä (Huus-konen 1992; Kovalainen 1993) tekijöitä. Oma elämäntilanne ja erityisesti vastuu lapsista (yksin-huoltajuus) työnsivät yrittäjyyteen, koska muita vaihtoehtoja (sijaisuudet, vuoro- ja viikonlop-

putyö, opiskelu) ei pidetty sopivina. Yrittäjyyttä arvioitiin puhtaasti taloudellisesta perspektiivistä käsin, yrittäjyyden lähtökohtia siis määritteli se, minkälainen yritys kannatti laittaa pystyyn, jotta sillä takaisi itselleen ja perheelleen toimeentu-lon. Käytännössä tämä tarkoitti alkuperäisistä suunnitelmista eli omaa koulutusta vastaavasta yritystoiminnasta luopumista markkinoilla vallit-sevan kysynnän ja tarjonnan vuoksi. Alan valintaa perustettiin myös asuinpaikkakunnalla tarjolla olevilla opintomahdollisuuksilla.

Siinä oli vaihtoehtoina kampaaja ja hieroja ja mua kiinnosti molemmat, mutta kun kampaajakou-lutus oli huomattavasti lähempänä asuinpaikkaa kun hieroja, niin se oli se ratkaseva tekijä. Mä en halunnu lähteä kolmen vuoden ikäisen pojan kans-sa mihinkään Lahteen tai muuallekaan, niin mä sit rupesin hakeen niitä papereita. [...] Sitten kun kävin sen hierojakoulutuksen niin mä viimesellä viikolla pistin lymfaterapiakoulutukseen paperit. Ajattelin, et-tä mä en lähde yrittää pelkällä klassisella hierojan paperilla, että mä tarviin jotain muuta tueksi. (39-vuotias toiminimiyrittäjä)

Ja sillen sen kättilöopiston jälkeenkin oli huono työllisyystilanne, kun ei kättilön töitä ollu. Niin kyllä se oli mulla jollainlailla ajatuksissa, mutta sitten opinnot jäi kesken kun lapset synty. Sitten siinä ehkä alkoi hakeen tietosesti tai tiedostamatta vähän nopeem-paa ratkasua. [...] Mietin, että tänne vai johonkin toiseen pikkukylään, että kumpi ois kivempi. Mä en tienny niistä kuntien tilanteista, mut mä aattelin, että tää ois niinku siinä mielessä kivempi. Yksi tavoite oli päästä asumaan johonki pieneen paikkakuntaan, missä se olis mahdollista. Tiesin, että siellä toisella paikkakunnalla on vaikee ajaa näitä asioita läpi. Ja siihen vanhuspuolellehan se sit kääntyi se tarve täällä kaikkein selkeimmin. Muutkin vaihtoehdot oli kyllä auki, mutta se vanhuspuoli nousi sieltä sit yli muiden ja nimenomaan tällasen ympärivuorokau-tisen hoidon tarve oli kaikkein suurin. (31-vuotias hoitokodin johtaja)

Yrittäjyys ihanteena ja kurjuutena tarinatyy-pissä kertojen argumentointi perustui enemmän yksilötasolla yrittäjyyteen vetäviin (Huuskonen 1992; Kovalainen 1993) tekijöihin palkkatyön ra-joituksia erittelemällä. Hoivatyötä kuvattiin tari-

⁴ Yksityiskohtaisempi analyysin kuvaus ks. Hasanen 2003.

¹ Julkisissa keskusteluissa käytettyjen käsitteiden epäselvyys aiheuttaa usein tulkintaongelmia. Rajanvetoa ja selvennystä tulisi tehdä esimerkiksi puhuttaessa yksityistämisestä ja ulkoistamisesta, alihankintasuhhteista ja ostopalvelusopimuksista. Epäselvyyttä liittyy usein myös siihen käsitetäänkö kolmas sektori yksityisiin palveluihin.

² Aineisto muodostuu kahden kotipalvelua ja -sairaanhoidon tarjoavan yrittäjän, kahden vaihtoehtoohoittoa (aromaterapia, lym-faterapia), klassista hierontaa ja parturipalveluja tarjoavan yrittäjän, yhden vanhusten asumispalvelua tarjoavan yrittäjän sekä yhden lasten päiväkotihoidon tarjoavan yrittäjän yrittäjälämäkertoista. Kaksi viimeksi mainittua toimivat osakeyhtiömäisen yrityksenä johtajina ja muut neljä harjoittavat toimintaansa toiminimen alla.

³ Labovin & Waletzky mukaan täysipainoisesta suullisesta kertomuksesta tulisi löytyä seuraavat rakenneosat: tiivistelmä (abstract), alkutilanne (orientation), ristiriita (complicating action), arviointi (evaluation), tulos (result) ja päätäntä (coda) (ref. Hyvärinen 1994, 58).

noissa jo nuoruudessa omaksuttuna ja ihailtuna kutsumusammattina. Monien vuosien kokemukset työstä julkisella sektorilla olivat kuitenkin muuttaneet ajatuksia, eikä palkkatyö näyttänyt tarjoavan mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja kehittyä ammatillisesti. Tarinoissa korostettiin omia kokemuksia hoitotyöstä ja halua tehdä työtä itseä tyydyttävällä tavalla. Julkisen sektorin tarjoamat puitteet esitettiin ristiriidassa näihin tarpeisiin. Tarinoissa tuotettiin kuvaa yrittäjyydestä vastakohtana sairaaloiden ja terveyskeskusten kiireen leimaavalle työlle.

Ja sit mulla oli se, että mun luonteelle ei sovi se, että sairaalassa on niin kova kiire. Se, että täytyy käydä potilaalle tekemässä se tempu, mikä pitää tehdä ja äkkiä pois ja seuraavan luokse. Mä oon niin kova höpöttämään ja puhumaan, että mä haluan mielummin istua ja jutella niiden vanhusten kanssa ja antaa niille vähän enemmän aikaa, koska hoitoa on minun mielestä myös se, että ollaan vaan lähellä, vaikka ei puhuttaiskaan mitään, että ollaan vaan. (43-vuotias toiminimiyrittäjä)

Kun sosiaali- ja terveysalaa tarkastellaan urakehityksen näkökulmasta, yrittäjyys hoiva-alalla voidaan nähdä keinona muuten lähes mahdotomaan uralla etenemiseen. Tulkitsin näistä tarinoista tietyytyypistä julkisen sektorin työhön leipääntymistä, jolloin työtehtävät eivät enää tarjonneet kehittymisen mahdollisuutta. Tukea omalle valinnalle haettiin viittaamalla tarinoissa siihen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jota on lamavuosien leikkauksien seurauksena käyty julkisen sektorin hoivatyöstä. Tarinoissa tuotiin esille määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen ja julkisen sektorin työntekijöiden loppuun palaminen työhön liittyvien epävarmuustekijöiden ja työtahdin kiristymisen seurauksena. Omat vaikutusmahdollisuudet työhön koettiin vähäisiksi eikä jatkuville jouston vaatimuksille nähty tulevan loppua. Yrittäjyyttä sen sijaan kuvattiin mahdollisuutena kokea työ ja työympäristö merkitykselliseksi ja hallittavaksi. Tarinoissa nousivat vahvasti esille uudet haasteet, oman osaamisen täydentäminen ja ennen kaikkea mahdollisuus tarjota parempaa hoivaa korostamalla asiakkaan merkitystä ja oikeutta hyvään hoitoon.

Onhan tässä tietysti sit se, että aika yksinään on, vaikka mullahan on työntekijöitä muutama, mutta et ei sellasta työyhteisöä niinku oli ennen.

Meillähän oli siellä kauheen hyvä henki ja mulla oli hyvät työkaverit. (45-vuotias toiminimiyrittäjä)

Yrittäjyydellä on kuitenkin ollut kääntöpuolensa. Luopuminen palkkatyöstä on merkinnyt monelle hoivayrittäjälle entisistä työyhteisöistä irtautumista ja sosiaalisen elämän kaventumista. Yrittäjäksi ryhtyminen on näissä tarinoissa merkinnyt uhrauksia ja vaatinut joustavuutta paitsi säännöllisten työaikojen ja perhe-elämän myös toimeentulon ja eläketurvan suhteen.

Mä oon melkein säännöllisesti töissä kakstoista neljätoista tuntia päivässä. Sitten illalla teen vielä laskutukset, kirjanpidot ja joku pari kolme viis puhelua asiakkaiden kanssa ja järjestelen seuraavia päiviä. [...] Ja yks on sitten, että jos on töissä muualla niin kaikki sosiaaliturvat on paljo parempia ja eläke kertyy paljo paremmin. [...] Että tuntipalkka on hurjan pieni, että kyllähän se markoissa on eikä kympeissä. Se on eri asia jos tällä alalla vois periä jonkun kolmesataa markkaa tunnissa, niin sitten jäis kyllä rahaa, mutta kun tällä alalla ei pysty perimään. Että kyllähän sitä kun yrittäjäksi lähtee niin se on todella tavallaan tyhmääkin, koska helpompaa olis pärjätä muulla tavalla. Mut se on vaan niin, jotkut on vaan semmosia luonteeltaan, että se sopii niille. Että mä oon sillain tavallaan valmis itse uhraamaanikin siihen. (43-vuotias toiminimiyrittäjä)

Yrittäjyys vaihtoehtona ja ammattina tari-natyypistä ei nouse esille yhtä jyrkkää rakenteellisten tai yksilötason tekijöiden vastakkainasettelua. Näissä tarinoissa jakoa meneeseen elämään ja nykyiseen yrittäjyyteen ei kerrottu yhtä selkeästi kuin muissa aineiston tarinoissa. Ajatus hoivayrittäjyydestä esitettiin tarinoissa aluksi itselle vieraana, mutta vähitellen todellistuvana mahdollisuutena työllistää itsensä mielenkiintoisella tavalla. Yrittäjyyttä ei kuvattu ratkaisuna aiempaan tyytymättömyyteen vaan aikaisempi elämäntilanne otettiin mukaan rakentamaan yrittäjyyden tarinaa. Yrittäjyydestä kerrottiin uskalluksena irtautua aikaisemmista suunnitelmista ja mahdollisuutena laajempaan itsensä toteuttamiseen. Näissä tarinoissa yrittäjyyttä ei kuvattu pyrkimyksenä edetä uralla suoraan ylöspäin. Luonnehdinnat kuvasivat enemmänkin monihaaraista työuraa, johon liittyi uusien urien etsiminen ja niiden yhdistely vanhoihin ammatteihin. Aikaisemmat ammatit ja opiskelu kuvattiin

harjoitteluna käytäntöä eli yrittäjyyttä varten, yrittäjyydessä oli näin ollen kyse eräänlaisen sovellusalueen löytymisestä.

Kaikki oli, että sähän voit pitää tauon siinä [aikaisempi työ] ja rupeet nyt yrittäjäksi, ja mä olin, että minä yksityisyrittäjäksi, että ei missään nimessä. Se oli ihan vieras ajatus mulle, kunnes mä ajattelin sitä tavallaan tämmösenä laajempana juttuna. Että niinku sanotaan, että mikä on yrittäjä tai yrittäjähenkisyys niin yhteiskuntatieteilijöiden piirissä varsinkin aikaisemmin, että mitäs se nyt on... [naurahtaa]... kunnes mä tajusin, että sehän on tämmönen tosi radikaali ajattelu tämmösenä uutena tapana tehdä asioita mitkä kiinnostaa. Että täähän on semmosta, että kun tässä jälkeensä teoretisoin, niin hyppäys teoriasta käytäntöön. [...] Että ihmiset voi niinku aatella, että kaikki mitä mä oon tehny on ollu harjoittelua tätä työtä varten. (40-vuotias yksityisen päiväkodin johtaja)

Että todellakin nämä linjat, että jos aattelee akateemisia ja ammatillisia tutkintoja niin sitten yhtyy aika kivallakin tavalla. Ja mahdollisesti tulevaisuudessa voi olla, että sieltä löytyy jotain yhtymäkohtia ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksia, mitä mä en vielä edes tiedostakaan. Että tämä on kehittyvä prosessi, ja nyt kuljetaan tätä tietä sit eteenpäin. (41-vuotias toiminimiyrittäjä)

Vaihtoehtoisuutta ja ammatillisuutta korostavissa tarinoissa merkille pantavaa oli se, ettei yrittäjyydestä pyritäkään rakentamaan pysyvän elämänuran kuvaa vaan se sai selvästi väliaikaisuuden piirteitä. Kun yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollistivat hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa naisille kokonaiset elämänurat sosiaali- ja terveysalalla, on tämän päivän tilanne toisenlainen. Tulkitsin nämä tarinat esimerkkitarinoiksi kehityksestä, jossa työurat sosiaali- ja terveysalalla ovat jo muuttuneet ja ovat edelleen muuttumassa yhä monivaiheisemmiksi. Tulevaisuudessa palkkatyösuhteiden lomaan saattaa useilla aloilla liittyä yhä kasvavassa määrin esimerkiksi opiskelua, työttömyyttä, vuorotteluvapaata tai vaikka yrittäjyyttä (ks. Suikkanen & Viinamäki 1999).

Edellä hahmottelemani analyysin perusteella kuvaa hoivayrittäjyydestä voidaan tuottaa hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Se voi yksilötasolla toimia pakkoratkaisuna, omiin arvoihin liittyvä nä velvollisuutena tai ammatillisena identiteetin löytymisenä. Ydinretoriikan avulla kolmesta tari-

natyyppistä oli kiteytettävissä tapa asettaa menneisyyden ulkoahjautuvuuden, riippuvuuden ja yksipuolisuuden vastakohtiksi nykyhetken itsenäinen ja monipuolinen yrittäjyys. Kaiken kaikkiaan yhteydet yhteiskunnallisiin muutoksiin olivat tarinatyypeissä selkeät. Hoivayrittäjyyden syitä eritellessä esille nousivat kiistatta ainakin työttömyys tai sen uhka, alan työolosuhteet ja heikot vaikutusmahdollisuudet, työurien muutokset ja lakimuutosten mahdollistama tila yritystoiminnalle. Tarinoiden naiset osoittivat kekseliäisyytensä ja hakivat tilaa luovuudelle sitä mahdollistavissa olosuhteissa. Myös yrittäjyyden vaikutuksia perheeseen (ks. Pöllänen 2002) ja muihin sosiaalisiin suhteisiin arvioitiin. Hoivayrittäjien tarinoiden sidonnaisuus aikaan, paikkaan, sukupuoleen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin heikentää näin ollen erityisesti taloustieteellisessä yrittäjyystutkimuksessa suosiossa ollutta "yrittäjämäisten luonteenpiirteiden" ja "poikkeuksellisen naisen" selitysoimaa naisyrittäjyyttä tutkittaessa.

Hoivan ja liiketoiminnan välimaastossa?

Hoivayrittäjistä yli 80 prosenttia on naisia (esim. Kovalainen ym. 1996b; Rissanen & Sinkkonen 2004, 259). Historian saatossa yrittäjyyden sukupuolirakenteet eivät ole juuri muuttuneet vaan yrittäjän toimiala, yrityksen koko ja kasvutavoitteet ovat edelleen yhteydessä sukupuolelle tyypillisten yrittäjämallien kanssa. Näyttääkin siltä, että naiset hakevat yhä liikeideansa perinteistä kotitöistä (ruoan laitto, siivous, hoiva), koska miesvaltaisten alueiden valloittaminen on vaikeaa. (Härkki 1996; Vainio-Korhonen 2002.) Naisyrittäjyyttä tarkasteltaessa on lisäksi havaittu, että yli 70 prosenttia palvelusektorin yrityksistä on nimenomaan naisten hallussa (Kyrö 2002, 52). Tästä huolimatta naisten osuus hoivayrittäjistä on pienempi kuin mitä alan palkkatyöntekijöiden naisvaltaisuus antaisi olettaa. On havaittu, että hoiva-alalle koulutetut miehet ryhtyvät helpommin yrittäjiksi samalla kun naiset empivät yrittäjäksi ryhtymistä heille tutuilla naisvaltaisilla aloilla. (Kovalainen ym. 1996b.) Yhtenä syynä tähän voi olla sopivan yritys-koulutuksen puute; hoiva-alalle ryhtyneiden naisten koulutus ja taito liittyvät muuhun kuin yritystoimintaan (Rissanen & Sinkkonen 2004, 22).

Yrittäjyyttä on pidetty vahvasti miehisenä urana, jolloin myös yrittäjyystutkimuksissa sukupuolen problematisointi on jäänyt usein vaille huomiota. Taloustieteellisessä ja psykologisessa yrittäjyystutkimuksessa ideaaliryttäjänä pidetään miestä, joka pyrkii jatkuvaan liiketoiminnan kasvuun (esim. Schumpeter 1951). Myös yhteiskunnallinen yrittäjyysretoriikka on korostanut yrittäjyyttä sisäisenä ominaisuutena (Koiranen 1993) tai toiminnan mallina ja yksilöä yhteiskunnan taloudellisen kehityksen edistäjänä. Naiseus on nähty yrittäjyystutkimuksissa usein ongelmana, joka yksilön tulee ratkaista mahtuakseen yrittäjyyden maskuliiniseen määritelmään (Pietiläinen 2002). Yrittäjyystutkimusta onkin kritisoitu siitä, ettei se löydä naisryttäjyyttä vaan jotain, joka on muuta ja vähemmän kuin miesryttäjyys. Naisryttäjyyden kannalta ongelmallisena on pidetty esimerkiksi oikeiden verkostojen luontia. Naisryttäjien verkostot muodostuvat usein sukulaista ja ystävistä eivätkä menestyvän yrityksen kannalta tärkeitä ihmisistä (esim. Renzulli et al. 2000). Samalla kun yrittäjyystutkimuksessa on tehty naisten yrittäjyyttä näkyväksi suhteessa miesryttäjyteen, on unohdettu, että myös miesryttäjät voivat poiketa yrittäjyyden normista (Ruuskanen 1995; Ahl 2002).

Yrittäjyystoimintaan on siis vahvasti liitetty ajatus siitä, että menestys olisi yrittäjistä itsestään kiinni oleva ja tavoiteltava asia. Huomattavaa on, että tämä lähtökohta ei saa vahvistusta kuuden hoivayrittäjän tarinoiden tavassa viitata taloudellisiin ansioihin, työmäärään, asiakkaisiin tai työntekijöihin liittyviin kustannuksiin. Hoivayrittäjyyttä kuvattiin puhtaasti pelkän elannon hankkimisen näkökulmasta tai yrittäjyys oli valintana merkinnyt jopa turvatusta toimeentulosta, vakiutuisesta työsuhteesta luopumista ja siitä johtuen taloudellisen tilanteen heikentymistä. Vaurastumisen sijaan tarinoin liitettiin kuitenkin odotus kohtuullisesta toimeentulosta. Odotuksia ei asetettu huikealle taloudelliselle menestykselle, mutta työmäärän paljous suhteessa heikokkoon korvaukseen tuotiin useassa tarinassa esille.

Hoivayrittäjyyden erottaa muista yrittäjyyden aloista se, että julkinen sektori määrittelee hyvin pitkälti yritystoiminnan elinehdot. Mahdollinen

ostopalvelusopimus, maksusitoumus tai uusi palvelusetelikäytäntö kunnan kanssa vaikuttavat olennaisesti hoivayrityksen liikevaihdon suuruuteen. Vuonna 2002 71 prosenttia yksityisistä palveluntarjoajista myi joko kaikki tai osan palveluistaan kunnille ostopalvelusopimuksin tai maksusitoumusten kautta (Kauppinen & Niskanen 2003, 34). Suurin osa hoivayrittäjistä toimiikin kentällä, jossa palvelujen hinnoittelu ei ole yrittäjien itsensä määriteltävissä. Hinnoittelu perustuu usein kunnallisten palvelujen tai muiden kilpailijoiden aikaisemmin määrittelemiin hintoihin. Tässä tilanteessa perinteisesti yrittäjälle kuuluva oikeus kannattavuuslaskentaan perustuvaan hinnoitteluun saattaa johtaa uloshinnoitteluun markkinoilta. Hoivayrittäjän ongelmaksi muodostuu usein se, kuinka kattaa esimerkiksi korkeat palkkakustannukset pitämällä palvelujen hinta kuitenkin kunnalle tai asiakkaille riittävän alhaisella tasolla. (Kovalainen ym. 1996b, 60)

Yhteistyösopimuksen solmiminen kunnan kanssa on ollut erityisesti maaseudun hoivayritysten syntymisen ehto itsemaksavien asiakkaiden vähyydestä johtuen. Näin ollen myös alulle saatu toiminta on ollut riippuvaista kunnan sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistamista määrärahoista. Yrittäjät toivovat usein kunnalta sitoutumista, mutta sopimus palveluntuotannosta tehdään aina määrääjäksi, jolloin yrittäjällä on harvoin varmuutta jatkosopimuksesta. Toisaalta myös yrittäjän odotukset kunnan tuesta voivat olla kohtuuttomia (Andersson & Kainlauri 2001). Hoivayrittäjällä ei ole vielä vahvaa kollektiivista suojaa takanaan vaan toiminta nojaa pitkälti henkilöiden välisten suhteiden ja niiden pohjalle rakennetun luottamuksen varaan.⁵ (Kovalainen 2001, 53.)

Naisryttäjyyttä tarkasteltaessa huomionarvoiseksi nousee paitsi naisten osuus alan yrittäjistä myös alaan liittyvä perinne. Kutsumusperinteestä johtuen hoiva, moraalit ja markkinat istuvat huonosti samaan lauseeseen. Toisen avuttomuuteen ja avun tarpeeseen perustuvaa liiketoimintaa saatetaan pitää jopa epäeettisenä. Hoivatyön kentän ja työn tekemisen mutojen kirjavoituminen onkin nostanut esille kysymyksiä hoivan eettisyydestä, laadusta ja valvonnasta.

Epäilyksiä yksityisten palvelujen laadusta on esitetty, koska luottamus julkisen sektorin palveluihin ja niiden valvontaan on perinteisesti ollut Suomessa vankkaa. Hoivayrittäjyys on kuitenkin ammatillistunut vuosien saatossa ja sen valvontaa on tehostettu.⁶

Asettautumalla tarinoissa alan palkkatyöläisten joukon ulkopuolelle kertojat irtisanoutuivat samalla julkisen sektorin toimintakulttuurista. Vastakohtana julkisille palveluille tarinoissa korostettiin yksityisten palvelujen laatua: yksilöllisyyttä, inhimillisyyttä ja arkeen kiinnittymistä yritysten kilpailuvaltteina. Eronteko palkkatyöntekijöiden ja yrittäjien välillä voi toimia identifioitumisen keinona aiheuttaen samalla jännitteitä ja muutostarintaa ammattikunnan sisälle. Yrittäjien laajempi tehtäväkenttä, ammattinimikkeeseen varsinaisesti kuulumattoman työn tekeminen ja pidemmät työpäivät synnyttävät muutospaineita vakiintuneisiin käytäntöihin. Rajanveto virallisen hoitojärjestelmän ja ulkopuolisen puoskaroinniksi leimatun hoivan välillä on Suomessa ollut vahvaa (Henriksson 1998). Tarkka tehtävien rajaaminen ja huoli yrittäjistä rajojen rikkojina onkin noussut esille, vaikka koulutus alalle on paitsi itsestäänselvyys myös vaatimus yrittäjän toimiluvan saamiseksi. Ammattiyhdistysliikkeen ja yrittäjäjärjestöjen väliset intressierot ovat kuitenkin konkretisoituneet yrittäjien huonona vastaanottona kunnissa ja palkkatyöntekijöiden keskuudessa (Kovalainen 1999, 150). Yleisemmällä tasolla hoivayrittäjyys on herättänyt pelkoa myös hoiva-alan ammattien arvostuksen alenemisesta (Julkunen 1992; Anttonen 1994; Kovalainen 1999; 2001), vaikka kyselytutkimusten perusteella hoivayrittäjyyttä on näyttänyt edeltävän vahva ammatillinen koulutus ja pitkä työhistoria (esim. Kovalainen et al. 1996b; Lemponen 1999).

Toimeentulon parantumisen tai uralla kohoamisen sijaan hoivayrittäjyys merkitsi tarinoissa työpaikkaa ja elantoa, mielekästä työtä ja mukavuuksista luopumista, ammatillista vaihtoeh-

toisuutta ja monipuolisuutta. Keskeisen sijan tarinoissa sai altruistinen auttamisen halu, empatia, omat hoitotyön taidot ja kokemukset sekä työmoraali (ks. Andersson & Kainlauri 2001). Yritystoiminnan käytännön puitteiden kyseenalaistaminen tarinoissa oli vähäistä samalla kun hoivaetiikan mahdollistama ja rajaama tila otettiin kuin annettuna ja itsestäänselvytenä.

Näyttäisi siltä, että myös hoivayrittäjät ottavat osaa tiettyihin yrittäjyyttä koskeviin kulttuurisiin kertomuksiin, jotka yhteiskunnassa vallitsevat, mutta samalla jättäytyvät osan ulkopuolelle. Hoivayrittäjien tarinoissa kerrontaa leimasi ”edustuskielimäisyys”, johon kuuluu olennaisena osana itsessä vaikuttavien motiivien korostus yrittäjyyttä perusteltaessa (Vesala 1996, 152). Tälle puhettavalla ominaista on myös se, että siihen ei useasta syystä johtuen liitetä taloudellista voiton tavoittelua. Tulos on yhdenmukainen Ulla Hytin (2003, 273) tulosten kanssa, myös hän havaitsi naisryttäjien tarinoissa yhteyksiä perinteiseen yrittäjyyden diskurssiin, mutta samanaikaisesti myös sen vastustusta.

Hoiva-alan perinteessä ja etiikassa keskeistä on hoitajien koulutuksen takaama eettinen sitoutuminen asiakkaan auttamiseen - riippumatta siitä toimiiko hoitaja hoivayrittäjänä vai hoitajana toisen palveluksessa. Tämä kaikki asettaa ehtoja yrittämistä kuvaavalle puhunnalle. Hoivayrittäjien tarinat näyttäytyvät eettisyyden, ammatillisuuden ja yrittäjämäisten puhetapojen yhteenkietoutumina. Yhtäältä kertojat kiinnittyivät tarinoissa hoivaavan ammattilaisen rooliin ja toisaalla esiintyivät sukupuolineutraalisti yrittäjänä. Tämä voi selittyä sillä, että tiettyjen kriteerien tulee täytyä, jotta odotusten mukainen ja vakuuttava tarina hoivaa tuottavasta naisryttäjistä on koossa.

Yhteenvetona yrittäjäelämäkertoista oli luokitavissa se, että niissä hoivayrittäjyydestä luotiin yksilötasolla kuvaa selviytymisenä, itsenäistymisenä, ammattina, ammatillisena kehittymisenä sekä osana työuraa vastauksena yleiseen yhteis-

⁶ Laki (603/1996) ja asetus (1208/1996) yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta tulivat voimaan vuoden 1997 alussa. Lain mukaan esimerkiksi ympärivuorokautisia sosiaalipalveluja tarjoavan palveluntuottajan on haettava lupa lääninhallitukselta ennen toimintansa aloittamista ja/tai olennaista muuttamista. Lain tavoitteena on ollut varmistua toiminnan asianmukaisuudesta sekä ehkäistä heikkolaatuisten palvelujen tarjonta. Lääninhallituksen tehtävänä on varmistaa, että toimintaedellytykset eli henkilökunnan määrä ja koulutustaso sekä toimitilat ja välineet ovat asianmukaisia suhteessa toiminnan laatuun ja laajuuteen. Myös vaatimus palvelusuunnitelman laatimisesta palveluntuottajan ja asiakkaan välillä on osa nykyistä laadun valvontaa. (<http://www.finlex.fi/lains/index.html>)

⁵ Yrittäjien edunvalvontaa on kehitetty vasta vuodesta 1995 Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät Ry:n piirissä.

kunnalliseen kehitykseen ja alalla tapahtuneisiin muutoksiin. Hoivayrittäjät ottivat tarinoissaan osaa siihen kulttuuriimme vakiintuneeseen yrittäjyyden kertomukseen, joka korostaa itsenäisyyttä ja omia yrittäjyyttä tukevia ominaisuuksia ja piirteitä. Samalla he kuitenkin osoittivat tarinoissaan tämän maskuliinisen yrittäjyyskuvan rajallisuuden yrittäjyyden alasta, arvoista, perinteestä ja naisvaltaisuudesta johtuvaksi. Hoivayrittäjät kuvasivat tarinoissa paikkaansa näiden puhetautojen välimaastosta. Tarinoiden kertojista luotiin kuvaa yksilöllisinä, itsestä ja muista vastuuta kantavina, aktiivisina ja eteenpäin pyrkivinä naisina.

Lopuksi

1990-luvun lama ja työttömyys osaltaan työnsivät naisia yrittäjiksi. Samaan aikaan naisille tarjoutui lakimuutosten kannustamana mahdollisuus tavoitella tyydyttävämpiä ja joustavampia ammatillisia vaihtoehtoja. Naisystävällistä hyvinvointivaltiota (Hernes 1987) on arvosteltu siitä, ettei se ole kiinnittänyt riittävästi huomiota naisten keskinäisiin eroihin ja erilaisiin tarpeisiin (esim. Borcharst & Siim 2002). Anne Kovalaisen (2001) mukaan tämäntyyppinen naisten heterogeenisuus saattaa heikentää heidän asemaa tulevasta sukupuolisopimuksista neuvoteltaessa. Toisaalta taas naisten keskinäiset erot ja tarpeet voitaisiin nähdä välineenä palvelusektoria kehitettäessä. Naisten aktiivisesti järjestäessä omaa elämänsä ja elantoaan on samalla luotu, kehitetty ja uudistettu paikallista palvelukulttuuria. Vaikka hoivayrittäjyydessä on kysymys volyymiltaan pienestä palvelujen tuotannosta ja paikallisista naistoimijoista, saattaa sillä koko palvelurakennetta tarkasteltaessa olla suurikin merkitys alueen palvelurakenteelle sekä sosiaalisille verkostoille. Paikallisella tasolla onkin havaittu, että palvelujen monituottajajärjestelmä on nykyään löydettävissä lähes jokaisesta Suomen kunnasta. (emt., 50.)

Vaikuttaa todennäköiseltä, että julkinen palvelujärjestelmä muodostaa tulevaisuudessakin palvelujärjestelmän perustan, jota kuitenkin tuetaan erilaisilla vaihtoehtoisilla palveluilla. Markkinoitumisen myötä perinteisenä pidetyt vahvat toimintamallit näyttävät löyhentyvän, mikä mahdollistaa uudenlaisten toimintamallien ja innovaatioiden synnyn. Uudet toimintatavat hyvinvointipalvelujen järjestämisessä herättävät kuitenkin vastustusta ja huolta vallitsevan hoiva-

työn muodon asemasta (esim. Kovalainen 1999; 2001). Sen, kuinka sosiaalinen toimintaympäristö tukee tai ehkäisee uusien toimintatapojen syntyä ja toimijoiden välisen luottamuksen syntyä, on todettu vaikuttavan talouden ja yhteiskunnan toimintakykyyn (Ruuskanen 2003, 10).

Keskusteluun hyvinvointivaltion rakenteiden uudelleenorganisoinnista on alettu yhdistää myös sosiaalisen pääoman, kansalaisyhteiskunnan, luottamuksen ja yhteisöllisyyden käsitteitä (esim. Kovalainen & Österberg 2000). Marginaalisuudesta huolimatta julkisten palvelujen täydentäminen yksityisillä palveluilla sekä niihin verkostoituminen voidaan nähdä osoituksena (nais)kansalaisten yhteisöllisestä aktiivisuudesta, joka muodostaa sosiaalista pääomaa yhteisöön ja on samalla osoitus siitä. Yksityiset palveluntuottajat edustavat toimijoita, joille on ominaista uuden luominen, ruohonjuuritason korostaminen sekä oman ammatillisen osaamisen kehittäminen ja tuotteistaminen. Tästä näkökulmasta yksityisiä hoivan tarjoajia voidaan pitää edelläkävijöinä, jotka kehittävät palvelujärjestelmää ja tarjoavat vaihtoehtoja. Edistämällä ja tukemalla paikallisten verkostojen toimintaa kunnat ovat puolestaan tärkeässä asemassa mahdollisen sosiaalisen pääoman synnylle, jolloin avainroolissa ovat kunnan luottamushenkilöstön ja päättäjien avoimuus ja asenteet (Laakkonen & Rissanen 2004, 148).

Yksityisten palveluntuottajien vastaanotto palvelurakenteen osaksi kulminoituu kysymykseen luottamuksesta. Kun luottamusta hoivayrittäjyyteen sosiaalisena instituutiona ei ole vielä olemassa, kysymys on käytännössä henkilötason luottamuksen luomisesta paikallisella tasolla. Yhteinen ja jaettu käsitys palvelujen laadusta, eettisistä arvoista ja sanktioista sekä avoin kommunikaatio muodostavat perusteet luottamuksen synnylle verkoston sisällä. Tyytyväisyys ja yhteistoiminnan jatkuvuus on katsottu ilmentävän luottamusta palvelun tuottajan ja hankkijan välillä. (Kovalainen & Österberg 2000, 85.)

Tulevaisuudessa hoivayrittäjien keskinäisen verkostoituminen myyntipooliksi saattaa vahvistaa heidän asemaansa kuntayhteistyössä. Yrittäjyhteistyö voi olla vastaus tasa-arvoisempien yhteistyösuhteiden kehittymiselle kunnan ja yrittäjän välillä, yrittäjän uskottavuuden ja luotettavuuden lisääntymiselle ja neu-

votteluaseman vahvistumiselle. (Sinkkonen & Komulainen 2004, 127, 129.) Toistaiseksi hoivayrittäjyys on kuitenkin hyvin henkilöitynyttä. Yhteistyösuhteet pohjautuvat hoivayrittäjien paikalliseen maineeseen, imagoon ja tuttuuteen. Hoivayrittäjyyden kannalta keskeiseksi kysymykseksi muodostuu se, minkälaisen

keinojen avulla luottamusta ja ammatillista asemaa rakennetaan toimijoiden tasolla. Kysymykset konfliktista hoivan, sukupuolen, liiketoiminnan ja luottamuksen välisistä määrittelyistä ja siitä, miten nämä ristiriidat esiintyvät ja kuinka ne ratkaistaan identiteetin tasolla, ovat teemoja, jotka jatkossa vaativat vastauksia.

Kirjallisuus

- AHL, H.J. (2002). *The making of the female entrepreneur a discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*. Jönköping: Jönköping International Business School.
- ANDERSSON, S. & KAINLAURI, A. (2001). *Hoivayrittäjyyden paikka – yrittäjien ja sosiaalijohtajien näkemyksiä hoivapalveluista*. FinSoc, Työpapereita 1. Helsinki: Stakes.
- ANTTONEN, A. (1994). *Women and the welfare state politics, professions and practices*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita 87. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ANTTONEN, A. & SIPILÄ, J. (2000). *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- BORCHARST, A. & SIIM, B. (2002). *The women-friendly welfare states revisited*. NORA, 10, 90-98.
- GERGEN, K.J. (1994). *Realities and relationships soundings in social construction*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- HENRIKSSON, L. (1998). *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*. Tampereen yliopiston terveystieteen laitoksen tutkimuksia 88. Helsinki: Stakes.
- HERNES, H.M. (1987). *Welfare state and woman power essays in state feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- HUUSKONEN, V. (1992). *Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu*. Julkaisuja A-2. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- HYTTI, U. (2003). *Stories of entrepreneurs narrative construction of identities*. Julkaisuja A-1. Turku: Turku School of Economics and Business Administration.
- HYVÄRINEN, M. (1994). *Viimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.
- HÄNNINEN, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HÄRKKI, T. (1996). *Työllistyminen mikrotyöntekijäksi kotipalvelualalle*. Työpoliittinen tutkimus 159. Helsinki: Työministeriö.
- JULKUNEN, R. (1992). *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Tampere: Vastapaino.
- JULKUNEN, R. (2001). *Suunnanmuutos*. Tampere: Vastapaino.
- KAUPPINEN, S. & NISKANEN, T. (2003). *Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Raportteja 274. Helsinki: Stakes.
- KOIRANEN, M. (1993). *Ole yrittäjä. Sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys*. Helsinki: TT-kustannustieto.
- KOVALAINEN, A. (1993). *At the margins of the economy women's self-employment in Finland 1960-1990*. Julkaisuja A-9. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- KOVALAINEN, A. (1999). *The Welfare State, Gender System, and Public Sector Employment in Finland*. Teoksessa J. Christiansen, P. Koistinen, P. & A. Kovalainen (toim.), *Working Europe reshaping European employment systems* (s. 137-154). Aldershot: Ashgate.
- KOVALAINEN, A. (2001). *Julkisen sektorin ja sukupuolisopimuksen muutoksia: palkansaajista yrittäjiksi*. Teoksessa *Hyvinvointivaltio organisoi uudelleen - entä sukupuolijärjestelmä? Raportti seminaarista 9.5.2001* (s. 45-59). Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.
- KOVALAINEN, A. & SIMONEN, L. (1996A). *Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys*. Porvoo: WSOY.
- KOVALAINEN, A., SIMONEN, L. & ÖSTERBERG, J. (1996B). *Sosiaalipalveluyrittäjien muutokuva tutkimus sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjistä ja vaihtoehtoisista palveluntuottajista*. Raportteja 194. Helsinki: Stakes.
- KOVALAINEN, A. & ÖSTERBERG, J. (2000). *Sosiaalinen pääoma, luottamus ja julkisen sektorin restrukturaatio*. Teoksessa K. Ilmonen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja luottamus* (s. 69-92). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KYRÖ, P. (2002). *Woman entrepreneurship in the Nordic countries*. Volume 1. Reports from the School of Business and Economics 26. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- LAAKKONEN, M. & RISSANEN, S. (2004). *Kunnan luottamushenkilöiden merkitys hoivayrityksille*, Teoksessa S. Rissanen & S. Sinkkonen (toim.), *Hoivayrittäjyys* (s. 141-151). Jyväskylä: PS-kustannus.
- LEMPONEN, V. (1999). *Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta*. Sarja B-18. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- PERELMAN, C. (1996). *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- PIETILÄINEN, T. (2002). *Moninainen yrittäminen sukupuoli ja yrittäjänäisten toimintatila tietoteollisuudessa*. *Acta Universitatis Helsingiensis* 207. Helsinki: Helsingin kauppa- ja korkeakoulu.
- PÖLLÄNEN, P. (2002). *Hoivayrittäjyyden aika naisen elämänsä aikana*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 67, 558-663.
- RENZULLI, L., ALDRICH, H. ET AL. (2000). *Family Matters: Gender, Networks, and Entrepreneurial Outcomes*. *Social Forces*, 79, 523-546.
- RIESSMAN, C.K. (1993). *Narrative analysis*. Newbury Park: Sage.
- RISSANEN, S. & SINKKONEN, S. (2004). *Hoivayrittäjyyden käsite, tausta ja erityispiirteet*. Teoksessa S. Rissanen & S. Sinkkonen (toim.), *Hoivayrittäjyys* (s. 12-24). Jyväskylä: PS-kustannus.
- RUUSKANEN, P. (1995). *Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytäntöinä onko verkostoyrittäjyydessä vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin?* Chydenius-instituutin tutkimuksia 5. Kokkola: Chydenius-instituutti.
- RUUSKANEN, P. (2003). *Verkostotalous ja luottamus*. *SoPhi* 78. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SCHUMPETER, J. A. (1951). *The theory of economic development. An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- SINKKONEN, S. & KOMULAINEN, E. (2004). *Hoivayrittäjät kunta- ja yrittäjyhteistyössä*. Teoksessa S. Rissanen & S. Sinkkonen (toim.), *Hoivayrittäjyys* (s. 120-129). Jyväskylä: PS-kustannus.
- SINKKONEN, S. & KOSOLA, T. (2004). *Hoivayrittäjäksi ryhtyminen perustamalla oma yritys: esimerkkinä päiväkotiyrittäjyys*. Teoksessa S. Rissanen & S. Sinkkonen (toim.), *Hoivayrittäjyys* (s. 26-50). Jyväskylä: PS-kustannus.
- SUIKKANEN, A. & VIINAMÄKI, L. (1999). *Life Paths and Labour Market Citizenship*. Teoksessa Christiansen, J., Koistinen, P. & Kovalainen, A. (toim.), *Working Europe reshaping European employment systems* (s. 189-209). Aldershot: Ashgate.
- SÖDERGÅRD, H. (1998). *Sosiaali- ja terveysala käännekohtassa yksityisen ja kolmannen sektorin perusanalyysi ja kehittämisen suuntaviivat*. Helsinki: Taloustieto.
- VAINIO-KORHONEN, K. (2002). *Ruokaa, vaatteita, hoivaa naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VESALA, K.M. (1996). *Yrittäjyys ja individualismi relationistinen linjaus*. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- VUORI, J. & LAAMANEN, M.-L. (2004). *Sektorimielitykset julkisten ja yksityisten terveyspalvelujen laadun arvioinneissa*. Teoksessa S. Rissanen, & S. Sinkkonen, S. (toim.), *Hoivayrittäjyys* (s. 201-217). Jyväskylä: PS-kustannus.

Elektroniset lähteet

- HASANEN, K. (2003). *Naisten kertomuksia yrittäjyydestä hoiva-alalla*. Sosiaalipsykologian Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Pdf-verkkopublication, <URL: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00288.pdf>>.
- Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 9.8.1996/603. <URL: <http://www.finlex.fi/lains/index.html>> (viitattu 28.1.2004).

Minna Leinonen & Katja Uosukainen Rimakauhua ja rajanvalvontaa – tasa-arvon edistäminen työpaikoilla

Tasa-arvolaki edellyttää työpaikoilta sukupuolten välisen tasa-arvon suunnitelmallista ja tavoitteellista edistämistä. Tasa-arvon edistämisen keskeinen väline on tasa-arvosuunnitelma, johon työpaikat kirjaavat ne konkreettiset toimenpiteet, joilla tasa-arvoa tavoitellaan. Lain periaate suunnitelmallisesta edistämisestä ja työpaikkojen käytännöt ovat kuitenkin vielä varsin kaukana toisistaan. Tasa-arvosta lisäarvoa –projektit – tutkitaan sitä, miten sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan toimintatutkimuksen avulla edistää ja millaisia tasa-arvoa edistäviä hyviä käytäntöjä on löydettävissä nais-, mies- ja tasa-alojen työpaikoilta. Kuudella suurella pirkanmaalaisella yksityisellä ja julkisella sektorilla edustavalla tapaustyöpaikalla projektiin osallistuminen on kohdannut niin innostusta, hämmennystä kuin avointa vastarintaakin sekä miesten että naisten keskuudessa. Tässä katsauksessa tarkastelemme erilaisia tasa-arvon edistämiseen kohdistettuja vastarinnan muotoja empiiristen havaintojemme ja kehittämiskokemustemme pohjalta.

Kehittämistyön prosessi työpaikoilla

Sukupuolten tasa-arvon edistämiseen tähtäävän kehittämistyön aluksi kullakin työpaikalla tehtiin tasa-arvokartoitus. 200 henkilön otoksena (N=705) tehdyllä lomakekyselyllä selvitettiin työntekijöiden kokemuksia tasa-arvosta. Lisäksi jokaisella työpaikalla haastateltiin 10-15 työntekijöiden ja johdon edustajaa. Haastatteluiden avulla tasa-arvokartoituksen tuloksia pyrittiin syventämään. Kehittämistyöhön tarvittavan materiaalin tuottamisen lisäksi projektin tutkijat ovat osallistuneet tasa-arvoryhmien palaveriin sekä järjestäneet työpaikoilla kehittämisiltapäiviä. Tavoitteena on ollut luoda työpaikoilla tiloja ja tilanteita, joissa on mahdollista keskustella sukupuolesta ja tasa-arvosta yhteisen ymmärryksen tuottamiseksi. Ennen kaikkea tutkijoiden rooliin on kuulunut tasa-arvosuunnitelman suunnitteluprosessin tukeminen ja sen etenemisen varmistaminen. Varsinainen kehittämistyö ja pitkä-

jänteisyys tasa-arvon tavoittelussa ovat olleet kuitenkin aina työpaikkojen omalla vastuulla. Roolimme toimintatutkijoina on kuulunut aktiivinen osallistuminen ja osallistaminen työpaikoilla². Vilkas yhteistyö työpaikkojen kanssa on aiheuttanut kenties enemmän sekä myönteisiä että kielteisiä reaktioita kuin jos olisimme toimineet pelkästään havainnoijina.

Työpaikoilla ilmenevä vastarinta voi olla yhtäältä aktiivista kehittämisen vastustamista ja toisaalta hämmennystä aiheuttamaa torjuntaa. Edellisen taustalta löytyvät eri henkilöstö- ja ammattiryhmien ristiriitaiset intressit ja organisaation sisäiset valtakamppailut, jälkimmäiseen liittyvät erityisesti yksilötason ymmärtäminen ja oman toiminnan kyseenalaistamisen ongelmat. Tasa-arvon edistäminen on haastavaa paitsi sen vuoksi, että tasa-arvon toteutumisen kysymykset kietoutuvat sekä piiloisiin että avoimiin rakenteisiin ja käytäntöihin, myös siksi, että sukupuolesta puhuminen on edelleen vaikeaa työpaikoilla. Päivi Korvajärvi on omassa tutkimuksessaan havainnut, että vaikeneminen liittyy vahvasti sukupuolitettuihin asioihin kuten ruumiillisuuteen ja seksuaalisuuteen (Korvajärvi 2004, 303).

Britt-Marie Berge ja Hildur Ve totesivat vastarinnan tunnistamisen tärkeäksi tutkiessaan koululuokkia ja opetustilanteita tasa-arvon kannalta. Tunnistamisen kautta tutkittavan ilmiön sukupuolitettunut konteksti tuli paremmin ymmärrettäväksi. Vastarinnassa oli kysymys normalisaatiopyrkimyksistä, jolloin tasa-arvotavoitteet torjuttiin. Tietoisuus pyrkimyksistä antoi myös välineitä tarkoituksenmukaisten tasa-arvotategioiden käyttämiseen. (Berge & Ve 2000, 1)

Toimintatavan valinnalla on paljon vaikutusta siihen, miten tasa-arvokeskustelu työpaikoilla käynnistyy. Kehittämistyön hyödyllisyyttä tulisi pystyä perustelemaan sekä johdolle että työntekijöille.

Johdolle tasa-arvon edistämistä voidaan perustella esimerkiksi tehokkaammalla työvoiman hyödyntämisellä ja sitä kautta tuottavuuden ja palvelujen paranemisella. Työntekijöille tasa-arvon edistäminen

¹ Katsaus perustuu Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskuksessa toimivaan tutkimus- ja kehittämissuunnitelmaan *Tasa-arvosta lisäarvoa. Tasa-arvosuunnitelmat ja niiden toteuttamisen käytännöt nais-, mies- ja tasa-alojen työpaikoissa* (2002-2005). Minna Leinonen ja Katja Uosukainen ovat projektin tutkijoita. Projektissa työskentelevät lisäksi projektipäällikkönä Sirpa Kolehmäinen, tutkijoina Riitta Lavikka, Tapio Rissanen ja Hanna Ylöstalo sekä tutkimussihteerinä Liisa Huhta.

² Toimintatutkijan roolin ristiriidoista esim. Kuula 1999.